

Når historie blir historier

Høsten 1996 kom boken *Med rett til å drepe*, av Egil Ulateig. Den tar for seg emnet likvidasjoner utført av nordmenn her i landet under krigen. Ulateig har blant annet satt opp en liste over likviderte nordmenn og en liste over likviderte tyskere. Listen over nordmenn omfatter 136 navn og den over tyskere 70 navn. Forfatteren der at i realiteten er tallet langt høyere. Jeg har ikke tenkt å gi meg inn på verken tall eller på diskusjoner om det fornuftige i å ta opp dette emnet. Men jeg vil gjerne få høre mer om del «opplysninger» som forfatteren har om hendelser her vestpå.

Masfjorden: Drap begått av en eller flere nordmenn i sivil som bevisst har gått til angrep på tyskere, oftest fra bakhold...

Når det gjelder listen over likviderte tyskere, skriver Ulateig: «For å komme med på denne listen må drapet ha skjedd av en eller flere nordmenn i sivil, som bevisst har gått til angrep, oftest fra bakhold, for å drepe nettopp en eller flere tyskere».

Et av eksemplene er fra Matrefjellene, og forfatteren skriver: «Den 25. april 1945 fant det sted kamper mellom Bjørn West-gruppen og tyskerne i Matrefjellene. 32 tyskere ble utsatt for bakholdsangrep av en norsk styrke. En stor del av tyskerne ble såret. Noen ble liggende igjen i snøen og likvidert med nakkeskudd av hjemmefronten. Ifølge tyske kilder dreide det seg om åtte mann.»

Meg bekjent fant det ikke sted noen trefning i Matrefjellene den 25. april. Kampene på den kanten begynte ikke før tre dager senere. Den begivenheten Ulateig nevner, forekommer meg å være et uklart gjenskinn av det som hendte ved Littlematrestølen 29. april. Der kom en tysk styrke på 28 mann ledet av Oberleutnant Faigert og ble møtt av en langt

kronikk

Bjørn West myrdet tyskere med nakkeskudd i Masfjorden. Tyske tjenestemenn ble myrdet i Telavåg. Og «Sunde» som ble myrdet i Bergen var trolig Sunde i Sunnhordland, skriver krigshistorikeren Arnfinn Haga i en gjennomgang av Egil Ulateigs bok *Med rett til å drepe*.

BT 15.2.97

arnfinn haga

mindre styrke under fenrik Egil Arne. Tyskerne ble drept alle, på én mann nær, og den ene var Oberleutnant Faigert. Han simulerte død til han om natten greidde å smette unna.

Et annet sted skriver Ulateig: «Kriminalkommissær Berns ble drept 26. april 1942 av Milorg-folk. En annen tysker, kriminalsekretær Klötze, ble sterkt skadet.»

Dette dreier seg i virkeligheten om Telavåg, men det virker ikke som forfatteren vet at det er denne tragedien han er borti. I Telavåg ble Johan Behrens eller Berns (hvis riktige navn skal ha vært Gerhard Berns) og en annen tysker drept. Helmut Klötzer ble såret, men overlevde. Det var ikke milorgfolk de var i kamp med, men to mann fra Kompagni Linge. Den ene døde på stedet, den andre ble senere skutt på Trandum.

«Sunde» i Bergen var trolig Sunde i Sunnhordland: Linge-mannen Chr. Tønseth mot to gestapister

Så nevner Ulateig i listen over nordmenn som ble likvidert: «En mann som het Sunde ble drept i Bergen den 28. april 1943. Samtidig ble de to tyske kriminalassistentene Nitsche og Olitsch skutt.»

Det er vel tvilsomt om noen Sunde ble drept denne datoen. Derimot ble det en tildragelse på Sunde i Sunnhordland, hvor lingemannen Christian Tønseth skjøt de to nevnte gestapistene, etter at han var tatt til fange. Tønseth reddet seg inn i skogen og siden over til England.

Ulateig har med samme epi-

sode på listen over tyskere som ble likvidert: «Kriminalsekretær Nitsche og kriminalassistent Olitsch ble skutt av SOE-agenten Kristian Tønseth i Bergen 28. april 1942.»

Men navnet på åstedet blir ikke riktigere av den grunn.

På folkemunne var det lenge god latin at det var folkesnakk og uforsiktighet som var årsaken til Telavåg-tragedien. Og Ulateig har lært sin latin. Han tilføyer: «Uforsiktige SOE-agenter fikk også, i private rapporter, skylden for katastrofen i Telavåg.»

Her er den ting å bemerke, at Telavåg-tragedien hadde en helt annen og langt mer konkret årsak. Snøballen begynte så smått å rulle da en fornærmet mann (som ikke var fra Telavåg) kom til nazi-lensmannen i Fjell for å anmelde en person i Telavåg for besittelse av ulovlig radio. Nazilensmannen bad etter eget utsagn vedkommende gå hjem og sove på saken. Men mannen kom igjen like fornærmet. Saken gikk så til det norske Statspolitiet i Bergen, og en stapomann reiste til stedet for å undersøke forholdet. Han kom under vær med at det foregikk illegale ting i fiskeværet, og dermed ble Sipo straks koplet inn. Så fikk vi aksjonen mot Telavåg og alt det forferdelige som siden fulgte.

Det var ikke folkesnakk som førte Gestapo fra Telavåg til Bulandet

Ulateig skriver også: «I affæren ute på Bulandet gikk agenten i land på samme sted som han var fra, selv om han hadde vært sterkt ettersøkt

der da han rømte. Han ble fort gjenkjent, og folkesnakket satte Gestapo på sporet.»

Den agenten Ulateig nevner, er nok bergenser Erling Marthinsson. Han flyktet til Shetland over Bulandet høsten 1941, og våren etterpå kom han inn igjen samme sted, som agent i følge med en annen agent. De reiste straks videre.

Men det var nok ikke folkesnakk som satte Gestapo på sporet da de slo til mot Bulandet i mai 1942. Det var i Telavåg Gestapo fant sporet til Bulandet, ikke på grunn av folkesnakk, men av helt andre årsaker. Så fulgte aksjonen mot Bulandet og Værlandet og andre steder i ytre Sunnfjord. Gestapo greidde da å følge sporet etter de nylig landsatte agentene til en bygd ved Sognefjorden. Her kunne nok sporet ha stoppet, men uheldigvis fant gestapistene et avslørende telefonnummer under rassiaen, og det ledet til en butikk i Bergen. Det var dette sporet som førte til at Marthinsson og kameraten ble tatt.

Det er så mangt Egil Ulateig skriver fra forskjellige kanter av landet – og dette er altså det han bærer til torgs her fra våre kanter.

Egil Ulateig skriver: «Tyskland erklærte aldri Norge krig; det omvendte skjedde for øvrig heller ikke. Likevel er det klart at det inntrådte en *de facto* krigstilstand allerede fra morgenen 9. april, da norske styrker skjøt mot inntrengerne.»

Ikke før, altså? La oss ikke helt glemme skipssjef Leif Welding Olsen på den lille norske vaktbåten «Pol III», som patruljerte Ytre Oslofjord om kvelden 8. april 1940. Vaktbåten registret fremmede krigsskip på vei innover, og skjøt forskriftsmessig varsel-skudd.

Da smalt det fra et av de tyske skipene. Leif Welding Olsen ble hardt såret og sank i dypet like etterpå mens han og besetningen kavde med å redde seg opp på en pram. Han var den første som falt. Dette skjedde før klokken slo 12 natt til 9. april.